

Adıgözəl ƏLİYEV

AMK-nın dosenti

Ünvan: Yasamal r., Ə.Ələkbərov küç. 7

Məryam MƏMMƏDZADƏ

ADMİU-nun müəllimi

Email: memmedzade.meryam93@mail.ru

HACI XANMƏMMƏDOVUN KAMANÇA VƏ SİMFONİK ORKESTR ÜÇÜN KONSERTİ ƏDALƏT VƏZİROVUN TƏFSİRİNDƏ

***Xülasə:** Məqalədə bəstəkar H.Xanməmmədovun kamança üçün A-dur konsertinin əməkdar artist Ədalət Vəzirovun interpretasiyasında əhəmiyyəti şərh olunur. Musiqi tədrisi ocaqlarının dərş proqramlarında həmişəlik yer almış Konsertin forması, məqam xüsusiyyətləri və ifaçılıq nüansları tədqiq edilərək əsərin özəl məqamları aşkarlanır.*

***Açar sözlər:** kamança, bəstəkar, Hacı Xanməmmədov, konsert, Ədalət Vəzirov, təfsir*

XX əsrin əvvəlində, Ü.Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” (1908) operasının tamaşası ilə Azərbaycanda bəstəkarlıq məktəbinin əsası qoyuldu. Milli və Avropa musiqi ənənələrinin əlaqəsi nəticəsində bir sıra musiqi təhsili və mədəniyyət ocaqları yaradılır, yeni yaradıcılıq və ifaçılıq sahələri inkişaf edirdi. Azərbaycanda professional musiqi təhsilinə xüsusi əhəmiyyət verən Ü.Hacıbəyli öz məqalələrində xalq çalğı alətlərinin notla tədrisinin məhz məktəb vasitəsilə tərəqqi etdirilməsinin vacib olduğunu göstərirdi [2, s.369-372]. Ü.Hacıbəylinin rəhbərliyi ilə XX əsrdən başlayaraq xalq çalğı alətlərinin not sistemi yaradılır, dərsliklər yazılır və bu alətlər üçün bəstəkarlar orijinal əsərlər bəstələyir.

Azərbaycanda musiqi təhsilinin inkişafı ilə bağlı bu dövrdə bir sıra istedadlı gənc bəstəkarlar nəslə də yetişirdi. Bu gənclər içərisində milli musiqi folklorundan yaradıcı şəkildə bəhrələnən və dünya musiqi sənətinin qanunauyğunluqlarını mükəmməl mənimsəyən bəstəkarlardan biri də Hacı Xanməmmədov olmuşdur. O, hələ Konservatoriyada təhsil aldığı illərdə musiqinin müxtəlif janrlarında yazdığı bir sıra əsərləri ilə diqqəti cəlb edirdi. Onun simfonik orkestr üçün bəstələdiyi “Uvertura”, “Simli kvartet”, xalq çalğı alətləri orkestri üçün “Neftçilər haqqında süita”, xor, solist (bariton) və simfonik orkestr üçün “Sülh uğrunda kantata” və s. əsərləri musiqi ictimaiyyəti və dinləyicilər tərəfindən maraqla qarşılanırdı. Kompozisiyadan dahi bəstəkar Qara Qarayevdən dərş alan H.Xanməmmədov Konservatoriyanı bitirərkən diplom işi kimi tar ilə simfonik orkestr üçün

1 saylı “Konsert”-ini yazır. Bu əsərin yaranması tar alətinin simfonik orkestrlə yarışmaq imkanına malik olduğunu nümayiş etdirdi. Yaradıcılığının sonrakı illərində bəstəkar daha 4 tar, həmçinin, kamança və arfa alətləri üçün konsertlərini də bəstələyir. H.Xanməmmədov 1987-ci ildə qələmə aldığı kamança ilə simfonik orkestr üçün A-dur Konserti emosional məzmunlu melodiyası, lirik, nikbin obrazlı hissələrinin olması baxımından seçilir. Konsert ilk olaraq istedadlı kamanzən mərhum Əməkdar artist Ədalət Vəzirovun ifasında Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radiosunun simfonik orkestrinin müşayiəti ilə (dirijor Ramiz Məlikaslanov) səsləndirilmişdir [10; 11]. Yeri gəlmişkən deyək ki, konsertin not mətnində biz müxtəlif metro-ritmik quruluşlu tar ifaçılıq sənətinə xas olan ifadə vasitələri ilə rastlaşırıq. Bu baxımdan kamança konsertini professor Ramiz Əzizov tar üçün işləmiş [16] və 2007-ci ildə Azərbaycan Televiziya və Radiosunun simfonik orkestrinin müşayiəti ilə öz ifasında lentə yazılmışdır [13].

Xüsusi olaraq qeyd etmək istərdik ki, kamança ifaçılıq sənətinin inkişafında bu alət üçün işlənmiş musiqi nümunələrinin və bəstəkar əsərlərinin əhəmiyyəti böyükdür. XX əsrin 40-50-ci illərindən başlayaraq xalq çalğı alətləri üçün orijinal əsərlərin yaranması, xarici bəstəkarların əsərlərindən transkripsiyalar və Avropa alətlərinə inteqrasiya kamança ifaçılıq sənətinin inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərdi. Bu baxımdan simli alətlərə xas olan artikulyasiya prinsiplərini mənimsəyib ifa etmək bacarığını formalaşdıran kamança ifaçıları öz yaradıcılıqlarında yeni bədii və texniki ifa variantları nümayiş etdirirdilər.

Biz konsertin təfsirində istedadlı kamanzən Ə.Vəzirovun bu prinsiplərdən ustalıqla istifadə etməsini bir daha müşahidə edirik. Təqdim etdiyimiz məqalədə məqsədimiz istedadlı kamanzən Ə.Vəzirovun təfsirində Konsertin ifaçılıq nəzəriyyəsi baxımından təhlilini şərh etməkdir. Təhlil konsertin kamança ilə forte-piano üçün köçürülmüş klavir əsasında aparılır.

Bəstəkarın qələmə aldığı Konsert kamança ilə simfonik orkestr üçün ilk irihəcmli orijinal əsərdir. H.Xanməmmədov yaradıcılıq istiqamətini müəyyənləşdirən instrumental konsertləri özünün aydın melodiyası, kompozisiya quruluşu, məqam intonasiya xüsusiyyətləri baxımından bir-birinə yaxındır. “Bu Konsertin musiqisi emosional məzmunu, ürəyi rıqqətə gətirən melodiyaları, maraqlı musiqi forması ilə seçilir. Bu mənada, müəllif klassik musiqimiz olan muğamlarımızdan, təsnif və xalq mahnılarının intonasiyalarından bol-bol faydalanmışdır” [6, s.60]. Simfonik planda yazılmış kamança konserti də faktura və virtuoz musiqi mövzuları baxımından əvvəlki tar konsertlərinin davamı kimi düşünülmüşdür. Bəstəkarın dəfələrlə səsləndirdiyi kimi, o, əsərlərində xalq musiqisindən sitat şəklində deyil, yalnız yaradıcı istifadəyə əsaslanır. “Üzeyir bəy bizə deyərdi ki, əsəri xalq üçün yazın. Yəni elə yazın ki, xalqın ruhunda olsun ki, xalq da onu sevib dinləsin. Bir də elə əsərlər yazın ki, o, xalqın hissələri ilə səslənsin. Xalqımız şahidlər verib, torpağımız düşmən işğalı altındadır. Tarixi həqiqətləri gələcək

nəslə çatdırmaq üçün bu hadisələri əsərlərimizdə əks etdir-məliyik. Axı, ürəyimiz ağrıyır. Bu ağrı əsərlərimizdə də duyulmalıdır. Amma biz ağlamalı deyil, mübarizə ruhlu əsərlər yazmalıyıq. Çünki haqq bizimlədir” [15].

“H.Xanməmmədov öz təxəyyülü kontekstində bu əsərdə kama nə alətinin ifaçılıq imkanlarının genişliyini sənətkarçasına şərh edir. Bu keyfiyyətlərinə görə əsər kamança ifaçıları tərəfindən tez-tez konsert, dərş repertuarlarına salınaraq respublika və xarici ölkə konsert salonlarında mütəmadi olaraq səsləndirilir və dinləyici, tamaşaçı tərəfindən rəğbətlə qarşılanır” [4, s.20-21].

Ədalət Vəzirov

Konsertin musiqisini dinləyərkən biz xalq musiqi folklorunun, muğamın təkarolunmaz intonasiyaları ilə ənənəvi klassik formalı musiqi sənətinin ahəng-dar şəkildə birləşməsinin şahidi oluruq. Burada mövzuların quruluşu, ölçü zənginliyi, ahəngli harmoniyası, polifonik ifadə prinsipləri əsərin səciyyəvi cəhətləridir.

Alətin bədii və texniki imkanlarına bələd olan bəstəkar, konsertin not mətnində bu prinsiplərdən ustalıqla istifadə edərək bənzərsiz, orijinal musiqi əsəri yaratmışdır. Əsərin aydın, yaddaqalan melodiyası, emosional məzmunlu poetik musiqi obrazları, kamançanın insan səsinə yaxın olan səs tembrində cazibəli və təsirli səslənir. Yeri gəlmişkən, deyək ki, bəstəkar fikrinin dinləyiciyə çatdırılması məhz ifaçının fərdi xüsusiyyəti, təfəkkürü və musiqi duyumu sayəsində mümkün olur.

Məlumdur ki, musiqi aləmi, incəsənət sonsuz və daim dəyişəndir. Bəzən biz instrumental ifaçıların əsərlərə münasibətdə müəyyən dəyişiklik etmələri ilə rastlaşırıq. Əlbəttə, əsərin müəllif informasiyanın təhrifi yolverilməzdir. XX əsrin əvvəllərində ifaçıların bu dəyişikliyinə qadağa qoyuldu. Sonralar isə əsərin

ideya məzmunu və bədii prinsiplərdən kənara çıxmayan bəzi kiçik dəyişikliyə (nüans, dinamika ilə bağlı fərdi yanaşmaya) icazə verildi. Yəni burada müəllif informasiyasında ifaçının yeni ifadə vasitələri tapması, əsərin ideya məzmununun təcəssümündə şəxsi yaradıcılıq konsepsiyası olan interpretasiyadan istifadəsi nəzərdə tutulur. Bu baxımdan, konsertin təfsirində ifaçının fərdi təxəyyülü ilə instrumental ifaçılıq prinsipləri kamil zirvəyə yüksələrək paralel şəkildə təcəssüm olunur.

Nümunə 1

I hissə - *Allegro Moderato* tempində (*alla breve*) dörd paylı ölçüdə sonata formasındadır. Əsər fortepianonun 12 xanədən ibarət mübariz səciyyəli giriş mövzusu ilə başlayır. “Şüştər” və “Çahargah” muğam intonasiyalarına əsaslanan çağırış xarakterli giriş, sonda ekspozisiyanın əsas mövzusunun səslənməsinə gətirib çıxarır. Əsas mövzu (1) kamançanın ifasında səslənir. Mövzu A-dur tonallığında (A mayəli Çahargah) melodik sətirdir.

Melodik sətrin I cümləsi (A məqamın mayəsində) kamanın orta bölümündə *portato* ştrixi ilə vurğulu dinamik çalarlarla parlaq şəkildə icra edilir. II cümləsinin sekvensiyalı motivləri əvvəl bir qədər mülayim, sonrakı mərhələdə isə emosional səslənmədə təkrar edir. Burada punktir və triol not qruplarının metro-ritmik ifası ilə yanaşı, mövzunun fortepiano və solo partiyada polifonik imitasi-

yada bir-birini əlaqəli şəkildə tamamlaması diqqəti cəlb edir. İfaçı mövzunun təfsirində cazibəli tembr yaratmaq məqsədilə sul. E və sul. A-da münasib applikatura tətbiq edərək pozisiyalarda sərbəst gəzişmələrə nail olur. Melodik sətrin I cümləsinin fortepianoda yenidən səslənməsi (6) köməkçi partiya üçün əlaqə rolunu oynayır. Köməkçi mövzunun səmimi musiqi materialı minorda (fis-moll) “Şur” muğamının intonasiyaları üzərində qurulmuşdur. Oxunaqlı mahnıvari melodik mövzu həm solo, həm də fortepianoda xronoloji ardıcılıqla bir növ dialoq şəklində səslənir. Yüksək bədii və texniki ifaçılıq qabiliyyətinə malik olan Ə.Vəzirov musiqi ibarələrinin təfsirində davamlı *son file* ştrixindən, iti vibrasiya və münasib applikaturadan məharətlə istifadə edərək, mövzunu sul.A-da şəffaf intonasiyada nümayiş etdirir. Qeyd edək ki, mövzunun sul.A-da səsləndirilməsi tembr rəngarəngliyi baxımından melodiyaya rəvanlıq, cazibədarlıq gətirir.

Nümunə 2.

I hissənin melodik düzümlərində qeyd edilən melizmləri Ə.Vəzirov özünəməxsus muğamsayağı ifa üsulu ilə icra edərək mövzunu daha tərəvətli və oxunaqlı səsləndirir. İşləmə bölməsində (12) əsas və köməkçi mövzuların transformasiyaya uğraması, tonallıqların əvəzlənməsi dinamik gərginlik yaradır. Bu bölmədə Ü.Hacıbəylinin yaradıcılıq ənənələrindən bəhrələnən bəstəkar muğam dəstgahında qəbul edilmiş yönəlmələrdən (d-moll - “Şüştər”, E-dur - “Rast”, e-moll - “Şur”, D-dur - “Segah”) məharətlə istifadə edərək mövzuları parlaq səslənmədə təcəssüm etdirir. Əsərin spesifik xüsusiyyətini dərinədən duyan ifaçı (16) yuxarı istiqamətli sekvensiyalı motivləri *detashe-portato* ştiqləri ilə məharətlə yüksək səviyyədə səsləndirməyə nail olur. Solo partiyada (18) verilən minor boyalı (E mayəli “Şur”) fraqment bir qədər hərəkətli və emosional tərzdə ifa olunur. Burada sual səciyyəli musiqi ibarələri fortepianonun melodik düzümlərində mülayim səslənmədə cavablandırılır.

İşlənmə bölməsində bəstəkar relyef və fon arasında dialoq yaratmaqla yanaşı, mövzunu kanonik imitasiya və səsaltı polifoniya ilə daha da qatılaşdırır. İfaçılıq baxımından mürəkkəb hesab edilən polifonik epizodlarda, kamanzən solo və müşayiət arasında ansambl vəhdətinin tarazlığına nail olur. Biz “Şur” muğamının Sarənc şöbəsinin intonasiyalarına əsaslanan rəqs xarakterli fraqmentin (12) dinamik çalarlarla nümayişində *portato-bariolage* ştrixlərindən, pozisiyalarda çevik barmaq texnikasından ustalıqla istifadəsini müşahidə edirik. Bu prinsip sonrakı epizodlarda ardıcıl olaraq davam etdirilir. Nəhayət “Ad-libitum”da verilən əzəmətli fraqment (30) yeni musiqi epizodunun səslənməsini hazırlayır. “Bayatı-Şiraz” muğamının intonasiyalarına əsaslanan yeni epizod lirik mahnı səciyyəlidir. Sakit temp (*Andante*), oynaq vəzn (6/8) melodiyanın dəqiq metro ritmdə, şən əhval-ruhiyyədə səslənməsinə şərait yaradır. Solist epizodun ifasında melodiyanın məqam intonasiya xüsusiyyətlərinə uyğun ştrixlər (*legato*) və muğamsayağı ornamentlər tətbiq edərək mövzuları sul.E¹-də obrazlı və tərəvətli səsləndirir. Fortepianoda sual xarakterli ibarələr (34) sonda sakit məcraya yönəlir. Fortepianoda (38), sonra isə solo partiyada verilən çərək qruplu motivlər vurğulu dinamik səpkidə ifa olunursa, sonrakı düzümlərdə isə səkkizliklərin yuxarı istiqamətli sekvensiyalı ardıcılığı maraqlı applikatura ilə parlaq intonasiyada nümayiş etdirilir.

Köməkçi partiyanın (44) oxunaqlı melodik mövzusunun (gis-moll) ifasında rəngarəng tembr əldə etmək məqsədilə kamanzən G² və F² səslərini sul. A-da (IV barmaq applikaturası ilə) icra edir. Qeyd edək ki, Ə.Vəzirov Konsertin müxtəlif mövzularının ifasında alətin tessiturası boyu bütün registrlərdə sərbəst gəzişmələr etmək bacarığı ilə seçilir.

Nümunə 3.

Əvvəl solo partiyada (47), sonra isə fortepianoda (48) “Çahargah” muğam intonasiyalarına əsaslanan melodik ibarələr I hissənin kadensiyasının səslənməsi üçün keçid rolunu oynayaraq bir növ hazırlıq prosesini təşkil edir. Əvvəlki konsertlərdə olduğu kimi, bəstəkar kamança konsertində də ənənəvi olaraq muğam intonasiyalarından (şur-segah) yaradıcılıqla istifadə edərək parlaq məzmunlu kadensiya təqdim edir. Yeri gəlmişkən deyək ki, Ə.Vəzirovu müasirlərindən fərqləndirən cəhətlərdən biri də I hissənin kadensiyasını özünəməxsus fərdi fantaziyası, musiqi duyumu və cazibəli səs boyaları ilə nümayiş etdir-məsindədir.

Nümunə 4.

Kadensiyanın təfsirində alətin bədii və texniki imkanlarından, həmçinin muğamsayağı ornamentlərdən məharətlə istifadə edən ifaçı yüksək virtuozluq bacarığını nümayiş etdirir. Burada kvinta səciyyəli I xanə dinamik ehtiraslı, II xanə yumşaq şikayətli tərzdə ifa olunur. Üçüncü xanədən başlanan səkkizliklərin sekvensiya variantlı motivləri isə sərbəst şəkildə qətiyyətli icra edilir. 14-cü xanədən başlanan sual xarakterli motivlər iti vibrasiya ilə, *pizz.* vasitəli xanələr aramlı, *arco*-da verilən ibarələr isə ahəngli və tərəvətli səslənmədə nümayiş etdirilir. Burada kadensiyanın muğam intonasiyalı melodik məzmunu kamança ifaçılıq sənətinin forma və ifadə vasitələrində öz təcəssümünü tapır.

*A-tempo*da triol motivlərin yuxarı istiqamətli sekvensiya variantı iti kamanla, çevik barmaq texnikası ilə ehtiraslı və dinamik səsləndirilir. Bu fraqment ekspozisiyanın təkrar bölümü (repriza) üçün keçid vasitəsidir. Reprizada əsas mövzunun birinci cümləsi (49) fortepianoda, ikinci cavabverici cümlə isə solo partiyada dəyişikliyə uğramadan təkrarlanır. Müşayiət səciyyəli triol qruplu motivlərin yuxarı istiqamətli aramsız ardıcılığı (53) ehtiraslı və parlaq səslənmədə icra edilir. I hissənin kodası (56) tonika səciyyəli funksional akkord ardıcılığı və

triol qruplu xanələrin kamança ilə fortepiano-nun dialoqunda dinamik inkişafı iti sürətli bayramsayağı şəkildə səslənməsi ilə nəticələnir.

Konsertin ikinci hissəsi minorda (H mayəli Bayatı-Şiraz) ağır tempdə (*Largo*) dörd paylı ölçüdə üçhissəli formada işlənmişdir. İkinci hissə fortepiano-nun 4 xanədən ibarət giriş mövzusu ilə başlayır. Girişin musiqi motivləri bas səs-də ritmik fiqurasialı not qruplarının müşayiəti fonunda aparıcı septakkordların gərgin səslənən ardıcılığında təcəssüm olunur. Əsas mövzu (1) kamançanın ifasında səslənir. Solo partiyanın muğam intonasialı lirik səciyyəli mövzusu elə ilk səslənmədən insanın qəlbinə yol açır, onda romantik hisslər oyadır. Burada ilahi səciyyəli mövzu sanki tanrıya üz tutub səslənən musiqini xatırladır.

Nümunə 5.

Dinləyicini düşünməyə sövq edən suallarla dolu ibarələr Ə.Vəzirovun interpretasiyasında təsirli və ecazkar səslənir. Burada sanki musiqi bir növ dinləyicini ona qulaq asmağa məcbur edir. Alətin imkanlarından zövq və ustalıqla istifadə edən kamançən kamanı alətin qolunun “*sul tasto*” bölümlərində gəzdirməklə ecazkar tembr yaradır. Bu epizodda intonasialı ornamentlərdən yararlanan ifaçı mövzunu poetik obrazlı səs boyaları ilə tərəvətli ifadə nümayiş etdirir. Tempin dəyişməsilə (*Moderato*) ikinci hissənin orta bölümü (4) başlanır. Orta hissənin yuxarı registrdə gərgin, ehtiraslı səslənən musiqi mətni temp və tematik baxımdan kənar hissələrlə təzad təşkil edir. Musiqi ibarələrinin yüksələn ardıcılığı, gərgin vüsət alaraq ikinci hissənin kulminasiyası ilə nəticələnir. Burada ifadəli iti vibrasiya və muğamsayağı ornamentlərdən yararlanan kamançən yuxarı registrdə

şəffaf ifası ilə musiqinin emosional təsir gücünü daha da artırır. Kulminasiyanın davamı (10) musiqi ibarələrinin fortepianoda dinamik inkişafı, sonda S-T funksiyalı septakordda saxlanması ilə başa çatır. Bu fraqment II hissənin reprizası üçün hazırlıq prosesini təşkil edir. Təkrar bölüm əvvəlki əhval ruhiyyədə səslənməklə nisbətən yığcam şəkildə işlənmişdir. Bütün bunlar kamança ifaçılığı sənətində öz dəsti-xətti, həssas musiqi duyumu olan Ə.Vəzirovun interpretasiyasında öz təsdiqini tapıb.

III hissə a-mollada (E mayəli Şüştər) dörd paylı ölçüdə (*Alle breve*) *Allegro moderato* tempində Rondo formasında bəstələnmişdir. III hissə musiqi mövzularının ümumi xarakterini özündə təcəssüm etdirən fortepiano girişi ilə başlayır. Mübariz səciyyəli giriş əsas mövzu olan refrenin (A) səslənməsini hazırlayır.

Refren kamançanın ifasında səslənir. Kvadrat quruluşlu melodik sətrin musiqi cümlələrinin təfsirində kamanzən münasib applikatura və kaman ştrixləri (*Legato-martele*) – tətbiq edərək mövzuları dinamik inkişafı qətiyyətli ifaya yönəldir. Burada musiqi axınının intensivliyi solistin özünəməxsus ifa üslubu, melodiyanın səslənməsinə xüsusi tərəvət və zənginlik gətirir.

Nümunə 6.

Qeyd edək ki, 4 və 6 rəqəmlərdə fortepiano partiyasında musiqi cümlələrinin polifonik imitasiyada işlənməsi mövzunu daha da qatılaşdırır. Sonrakı düzlümlərdə 9 xanədən ibarət fraqment ritmik dəqiqliklə obrazlı və emosional ifadə şərh edilir. Rondonun Şur məqamının intonasiyalarına əsaslanan B epizodunun (cis-moll, 7) səslənməsi oxunaqlı musiqi mətni iki dəfə dəyişikliyə uğramadan təkrarlanır. Mövzunun bədii emosional məzmunu və tematizmin inkişaf xətti, solo partiyanın orijinal səslənməsində təcəssüm etdirilir. Epizodun sul. A-da muğam səciyyəli melizmlərdən, pozisiya keçidlərində məqsədyönlü kaman ştrixlə-

rindən istifadə bacarığı, səslənmədə rəvan intona-siyalı tembr yaradır. Səkkizlik not qruplarının qalxıb-enən aramsız hərəkəti (10) A1 - refrenin səslənməsinə gətirib çıxarır. Bu dəfə mövzu bir qədər geniş şəkildə modifikasiyada təqdim edilir. A1 refren aydın intonasıyada mülayim tərzdə ifadəli və obrazlı icra edilir. Qeyd edək ki, refrenin kamança ilə fortepiano-nun bas ostinantlı kononik imitasiyada işlənməsi mövzunu daha da rəvnəqləndirir. Refrenin 3-cü dəfə fortepiano-da dinamik inkişafı təkrarı (16) C epizodunun səslənməsi üçün əlaqə rolunu oynayır. İşlənmə xarakterli C epizodu əsas mövzunun tematik elementlərini özündə ehtiva edir. Burada səkkizlik notların müxtəlif istiqamətli aramsız ardıcılığı son-da epizodun kulminasiyası ilə nəticələnir.

Kulminasiyadan sonra (17) kamanzen musiqi fraqmentinin təfsirində sul.A-da iti kaman ştrixi və intonasıyalı vibrasiyadan ustalıqla istifadə ilə yüksək texniki ifa bacarığını nümayiş etdirir. Bu, epizodda milli alətdə violinin bədii və texniki ifa üsullarından istifadə bacarığı, mövzuların klassik məzmunlu səslənməsində özünü göstərir. Nəhayət tonallığın dəyişilməsi (F-dur, 20) fortepiano-da melodiyanın funksional akkord ardıcılığı ilə sakit məcraya yönəlməsi nəticəsində yeni musiqi epizodunun səslənməsinə şərait yaranır. Yeni epizod (6/8) oynaq vəzndə majorda (koda, F-dur, A mayəli Segah) mülayim sakit tempdə (*Andante*) rəqs səciyyəlidir.

Nümunə 7.

Melodik sətrin sual cümləsinin C səsinə məqamın tersiyasında, cavab cümlənin isə A səsinə (mayədə) tamamlanması xalq rəqs musiqisinə xas olan əlamətdir. Melodiyanın “Segah” muğamının intonasiyalarına əsaslanması onun emosional təsir gücünü daha da artırır. Kamanzən epizodun təfsirində alətin akustik imkanları və milli ifaçılıq üsullarından irəli gələn komplekslərdən istifadə edərək musiqi ibarələrini oynaq, ornamentli emosional məzmununda icra edir. Fortepianoda verilən keçid ibarələri (25) *A tempoda* C epizodunun musiqi fraqmentinin səslənməsinə gətirib çıxarır. Solo partiyada üç xanə çərçivəsində melodik ibarələrin variantlı motivləri dinamik inkişafa yönələrək yeni mövzu ilə A2 refren arasında keçid rolunu oynayır. Mövzunun xarakterik cəhətlərini nəzərə alan kamanzən musiqi mətnini sul.A-da intonasiyalı pozisiya gəzişmələrində vituoz ifadə icra edir.

A tempoda sekvensiyalı musiqi ibarələrində səkkizliklərin, sonrakı xanələrdə isə triol not qruplu motivlərin intensiv ardıcılığı iti vibrasiyada, çevik barmaq texnikası ilə parlaq səslənmədə nümayiş etdirilir.

III hissənin giriş mövzusunun qayıtması (31), refrenin birinci cümləsi (32) və konsertin ilk hissəsindəki musiqi fraqmentinin səslənməsi konsertin arxitektikasını təşkil edir. Musiqi fraqmenti fortepiano ilə solo partiyanın dialoqunda təcəssüm etdirilir. Kamanzən mövzuları dəqiq metro-ritmdə icra etməklə koda bölümünün səslənməsinə yönəldir.

Kodanın təfsirində kamanın dəstək və orta bölümlərində vurğu *detashe* və kombinasiyalı ştrixlər tətbiq edən kamanzən, səslənmədə geniş diapazonlu çalğı məharəti nümayiş etdirir. Koda təntənəli şəkildə tamamlanır.

Nümunə 8.

Təhlildən alınan nəticəyə əsasən, biz konsertin ifasında Ə.Vəzirovun fərdi ifaçılıq üslubunu bir sıra maraqlı məqamlarını müşahidə etdik. Qeyd edək ki, əsər üzərində işləmək bacarığı yaradıcılıq prosesi ilə bağlı olub, ifaçının fərdi təxəyyülü və özünə qarşı tələbkarlığından asılıdır. Bu mənada ifaçılıq sənətinin bütün sirlərinə dərinlən Ə.Vəzirov əsər üzərində işləyərkən ifaçılıq konsepsiyası daxilində konsertin milli melos və məqam dramaturgiyasını məharətlə təcəssüm etdirir. Onun kamança ifaçısı kimi formalaşmasında muğam fenomeninin xüsusi əhəmiyyətini qeyd etmək istərdik. Konsertin müxtəlif epizodlarında muğam təfəkküründən irəli gələn muğam səciyyəli ştrix və ornamentlərdən yaradıcılıqla istifadə etməsi onun ifaçılıq bacarığının təzahürüdür.

Ə.Vəzirovun ifaçılıq üslubunun maraqlı cəhətlərindən biri də mürəkkəb konsert proqramı ilə səhnə ifaçılığının əsas meyarı “Aləti özünə tabe etdirmək” bacarığındadır. Bütün bunlar konsertin musiqi materialının ifaçılıq komponentləri daxilində yüksək texnika və orijinal tembr boyaları ilə nümayişində öz təsdiqini tapır. Fikrimizcə, konsertin musiqisindən yaradıcılıqla istifadə bacarığı Ə.Vəzirovun ifaçılıq sənətinin parlaq nümunəsi kimi qiymətləndirilməlidir.

H.Xanməmmədovun kamança ilə simfonik orkestri üçün Konserti yazıldığı tarixdən bu günə kimi kamança ifaçılarının konsert repertuarında və musiqi tədrisi ocaqlarının dərş proqramlarında həmişəlik yer almışdır. Hər yeni ifa ilə virtuos ştrixlər qazandıran bu konsert gənc nəsillə kamança ifaçılarının zövqünün və can atılacaq meyarların formalaşmasında əhəmiyyəti xüsusi olan əsərlərdən biridir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Hacıbəyli Ü.Ə. Azərbaycanca musiqi təhsili. Əsərləri II cild. B.: Şərq-Qərb, 2005, s. 369-372.
2. Hacıbəyli Ü.Ə. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə. II cild. B.: Şərq-Qərb, 2005. 456 s. URL:<http://uzeyir.musigi-dunya.az/az/article15.html>
3. Mütəllibova S. Hacı Xanməmmədovun Xalq çalğı alətləri orkestri üçün əsərləri. // “Konservatoriya” jurnalı, 2016 -3(33) s.65-69
4. Seyidova Y. Hacı Xanməmmədovun “Kamança və simfonik orkestri üçün konserti”. Metodik tövsiyə. B.: Mütərcim, 2009, 24 s.
5. Zöhrabov R.F. Hacı Xanməmmədov. Broşür. B., Şur, 1992.
6. Zöhrabov R.F. Hacı Xanməmmədovun portretindən cizgilər. // “Musiqi dünyası”, № 3-4 (17), 2003. s. 58-61. URL:http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=268

Xarici dillərdə:

7. Должанский А. Короткий музыкальный словарь. М.: Музыка, 1966, 480 с.
8. Музыкальная форма. Об. Редактор Ю.Тюлина. М.: Музыка, 1974. 243 с.

Saytoqrafiya:

9. Bəstəkarlar İttifaqı. Xanməmmədov Hacı Dadaş oğlu. http://composers.musigi-dunya.az/az/composers_x.html#haci
10. Ədalət Vəzirov – Kamança və simfonik orkestr üçün konsert (II hissə) <https://www.youtube.com/watch?v=EeWRxEGiEP4>
11. Haji Khanmammadov – Concerto for Kamancha and Symphonic Orchestra. <https://www.youtube.com/watch?v=XRa8qUJuxFk>
12. Vikipediya, azad ensiklopediya. Hacı Xanməmmədov. https://az.wikipedia.org/wiki/Hac%C4%B1_Xanm%C9%99mm%C9%99dov
13. Ramiz Ezizov – Hacı Xanmammadov "Kamancha və Simfonik orkestr üçün Konsert". Müşayiət edir: Niyazi adına Simfonik Orkestr. Konsertin tar üçün iwleyeni: emekdar muellim Ramiz Ezizov. <https://www.youtube.com/watch?v=OyopXqAQhxM>
14. Xanməmmədov Hacı Dadaş oğlu. Üzeyir Hacıbəyov elektron ensiklopediyası. <http://uzeyirbook.musigi-dunya.az/AZ/data.pl?id=326&lang=AZ>
15. Təhmirazqızı S. Üzeyir məktəbinin yetirməsi: Hacı Xanməmmədov. // “Mədəniyyət.az”. 15-06-2011. URL: <https://medeniyyet.az/page/news/13762/-Uzeyir-mektebinin-yetirmesi:-Haci-Xanmammadov.html?lang=ru>

Notoqrafiya:

16. Hacı Xanməmmədov. “Kamança və simfonik orkestr üçün Konsert - tar ilə forte-piano üçün işləmə”. İşləyəni Ramiz Əzizov. 2006

Адыгёзал АЛИЕВ

Доцент АНК

КОНЦЕРТ ДЛЯ КЯМАНЧИ И СИМФОНИЧЕСКОГО ОРКЕСТРА ГАДЖИ ХАНМАМЕДОВА В ИНТЕРПРЕТАЦИИ АДАЛЯТА ВЕЗИРОВА

Резюме: В статье исследуется значение Концерта для кяманчи и симфонического оркестра композитора Г.Ханмамедова в интерпретации заслуженного

артиста Азербайджана Адалята Везирова. Анализируются форма, ладовые особенности, исполнительские нюансы этого произведения, включённого в учебную программу высших и средних музыкальных заведений республики.

Ключевые слова: кяманча, композитор Гаджи Ханмамедов, концерт, Адалят Везилов

Adygozel ALIYEV
Associate Professor AMK

CONCERT FOR KAMANCHA AND SYMPHONY ORCHESTRA BY GADZHI KHANMAMMADOV IN THE INTERPRETATION OF ADALYAT VAZIROV

Summary: The article explores the significance of the Concerto for kamancha and symphony orchestra by composer H.Khanmammadov in the interpretation of the honored artist Adalat Vazirov. The form, modes features, performance nuances of this work, which is included in almost all educational programs of musical institutions of the republic, are analyzed.

Keywords: kamancha, composer, Haji Khanmammadov, concert, Adalat Vazirov

Rəyçilər: AMK-nın professoru Ramiz Əzizov
AMK-nın professoru Fəxrəddin Dadaşov